

MỘT SỐ VẤN ĐỀ VỀ CÔNG TÁC VẬN ĐỘNG NẾP SỐNG MỚI TRONG THỜI GIAN TỚI

VĂN PHÁC

Việc xây dựng nếp sống, hoặc nói rộng hơn, xây dựng lối sống xã hội chủ nghĩa, là một nhiệm vụ trọng yếu trong cách mạng tư tưởng và văn hoá như Nghị quyết Đại hội Đảng lần thứ IV đã chỉ rõ: “Nhiệm vụ trung tâm của cách mạng tư tưởng và văn hoá là xây dựng nền văn hoá mới, con người mới”. Mà con người mới, với lối sống mới, nếp sống mới, là những thực thể xã hội gắn bó, thống nhất, không tách rời nhau, là một. Con người xã hội chủ nghĩa phải có nếp sống xã hội chủ nghĩa, đó là quy luật tất yếu.

Từ Cách mạng Tháng Tám thành công đến nay, vấn đề xây dựng nếp sống mới luôn luôn được nhắc đến bên cạnh các khẩu hiệu chiến lược về xây dựng và chiến đấu trong các giai đoạn của cách mạng. Có thể nói, qua những chặng đường lịch sử cực kỳ gian nan và anh dũng trước tình hình và nhiệm vụ cách mạng hiện nay, cán bộ, đảng viên, nhân dân ta càng thấm thía hơn bao giờ hết khẩu hiệu về thực hiện đời sống mới “Cần kiệm liêm chính, chí công vô tư” của Hồ Chủ tịch kính mến đã đề ra, và đã nêu gương sáng để toàn Đảng, toàn dân noi theo. Nếp sống cần kiệm liêm chính là một nhân tố góp phần cùng các nhân tố chính trị, xã hội, văn hoá khác tạo nên mọi thắng lợi của Cách mạng. Và ở nơi nào, vào lúc nào, ở con người nào coi nhẹ việc bồi dưỡng, giữ vững phẩm chất thì sẽ dễ sa vào khó khăn, tiêu cực.

Cần kiệm liêm chính, chí công vô tư, đó là những phẩm chất nhất quán trong nếp sống xã hội mới của chúng ta từ trước đến nay. Trong công tác vận động nếp sống mới của ta, các phẩm chất này đã được vận dụng, cụ thể hoá theo từng thời kỳ.

Tháng 12 năm 1983, Hội đồng Bộ trưởng đã ra Nghị quyết quan trọng *Về công tác văn hoá – thông tin trong thời gian trước mắt* trong đó nêu đầy đủ những nội dung chủ yếu xây dựng nếp sống mới và tập trung vào một số việc:

- Xây dựng phong cách lao động có kỷ luật, có kỹ thuật, đạt năng suất cao chống những hành vi xấu như vô trách nhiệm, lười biếng, làm dối, làm ầu, ăn cắp của công, v.v...

- Xây dựng gia đình văn hoá mới.

- Xây dựng nếp sống văn minh ở những nơi công cộng.

- Quét sạch những tàn dư văn hoá phản động, đồi trụy, bài trừ tệ nạn xã hội và hủ tục trong ma chay, cưới xin, chống mê tín dị đoan.

Đối chiếu các nội dung chủ yếu về xây dựng nếp sống mới trong Nghị quyết của Hội đồng Bộ trưởng với nội dung xây dựng nếp sống mới trước kia, ta thấy, về đại

thể là thống nhất, nhưng bản nghị quyết lần này có nhấn mạnh cả hai mặt xây và chống; đồng thời nêu bật yêu cầu bức bách của việc xây dựng nếp sống mới và tính đa dạng của biện pháp, về tăng cường sức mạnh tổng hợp trong sự liên kết, phối hợp các ngành và các đoàn thể, dưới sự lãnh đạo của cấp uỷ và sự chỉ đạo trực tiếp của chính quyền các cấp.

Tháng 10 năm 1984, Ban Bí thư Trung ương Đảng ra tiếp Chỉ thị số 51: *Về việc tăng cường cuộc vận động thực hiện nếp sống mới...*

Quán triệt tinh thần của chỉ thị, chúng ta càng thấy rõ tính nhất quán về hướng chỉ đạo trong hai văn bản của Đảng và Nhà nước, đồng thời cũng thấy rõ những yêu cầu cụ thể, có tính bức thiết, khẩn trương của các nội dung mà Chỉ thị số 51 của Ban Bí thư nêu ra.

Tinh thần Chỉ thị số 51 của Ban Bí thư rất thống nhất với tinh thần Nghị quyết 159 của Hội đồng Bộ trưởng, nhưng tập trung vào những vấn đề cấp bách nhất, nóng bỏng nhất, được dư luận xã hội hiện nay quan tâm sâu sắc hơn hết. Đó là vấn đề quan hệ giữa yêu cầu xây dựng đời sống văn hoá mới, xây dựng phong tục tập quán mới đi đôi với việc chống phục hồi các hủ tục, bài trừ mê tín dị đoan và xoá bỏ các tệ nạn xã hội. Thực tế tình hình nếp sống ở một số nơi đang có những hiện tượng có tính chất nghiêm trọng và có chiều hướng phát triển. Đó là biểu hiện cuộc đấu tranh giữa hai con đường trong xây dựng lối sống và nếp sống mới đang diễn ra gay go, phức tạp ở nước ta.

Ở đây, xin nói rõ và liên hệ ít điều về vấn đề hủ tục tệ nạn xã hội và mê tín dị đoan.

Chỉ thị của Ban Bí thư đặt vấn đề chống hủ tục trước hết, bao hàm cả chống hủ tục cũ và hủ tục mới. Hủ tục, như chúng ta đều biết, đó là những tập quán, những lễ nghi đã rất lỗi thời, tuy nhiên, vẫn được một số người hâm mộ và thực hành, chỉ lấy một ví dụ như hủ tục về *đám cưới*. Ở miền núi, một số nơi còn thách bạc trắng, bạc hoa xoè, có đám phải lặn lội nguy hiểm đi kiếm về dẫn cưới. Còn đám cưới ở thành phố và nông thôn đồng bằng cũng không kém phần phức tạp, bày vẽ ra nhiều hình thức lạc hậu và bày trò ăn uống rất tốn kém.

Tác hại của những hủ tục trong xã hội rất lớn và ảnh hưởng xấu tới nhiều mặt. Nổi bật nhất là mối nguy hao phí tiền của và thì giờ. Từ cách đây trên mười năm, đồng chí Phạm Văn Đồng đã đánh giá tác hại này, ví nó như tình trạng gió thổi vào nhà trống, làm ra bao nhiêu của cải dốc hết vào ma to, cưới lớn. Ngoài ra, là những tai hại tiềm tàng khác trong nếp sống về văn hoá, về đoàn kết, về an ninh xã hội.

Còn những tệ nạn xã hội hiện nay cũng đáng báo động.

Khác với hủ tục tồn tại chủ yếu dựa vào tục lệ, tập quán xã hội, những tệ nạn xã hội thông thường biểu hiện ngay trong các quan hệ hàng ngày, làm biến chất, thoái hoá lối sống và hàng ngày hằng giờ tích lũy các nhân tố tiêu cực để tạo thành hủ tục xã hội. Ví dụ, thử theo dõi quá trình phát sinh và hình thành một tệ nạn: vấn đề mời hút thuốc lá chẳng hạn. Việc mời nhau hút thuốc thông thường là một cử chỉ văn minh lịch sự, dần dà người ta dùng thuốc lá làm mào đầu việc giao dịch công tác; sự tình đã mang ý nghĩa tệ nạn, đến nay phải mời nhau điếu thuốc lá đầu lọc đắt tiền mới có hy vọng chạy việc, đó đã thành hủ tục.

Hiện nay, hiện tượng móc ngoặc, cờ bạc, nhậu nhẹt bê tha (ở miền xuôi), hiện tượng nghiện hút (ở miền núi) .v.v... là những tệ nạn xã hội đang làm hư hỏng con người.

phá hoại nhân cách, làm hao phí tiền của, sức khoẻ của một bộ phận đáng kể trong xã hội, trong đó có thanh niên.

Tệ nạn xã hội không được ngăn chặn có hiệu quả và kịp thời sẽ làm xói mòn các giá trị đạo đức truyền thống, phá hoại lòng tin con người vào công lý xã hội, vào chân lý đời sống. Nguy hiểm nhất là đối với thanh niên, hiện đang có một số ngộ nhận về các giá trị đời sống, về lẽ sống, về phẩm giá con người trong xã hội xã hội chủ nghĩa. Chúng ta nhất định không thể để cho thanh niên, dù chỉ là bộ phận rất nhỏ thanh niên, nhẹ dạ tin một cách xằng bậy rằng “thắng thắn, thật thà thì thua thiệt...”. Phải làm cho tuổi trẻ hiểu đó không phải là chân lý đời sống xã hội chủ nghĩa; đó là sự truyền bá trắng trợn nhân sinh quan tư sản, là sự kích động chạy theo lối sống thực dụng của chủ nghĩa thực dân mới của Mỹ....

Mê tín dị đoan là căn bệnh nghìn xưa của xã hội cũ. Trong giai đoạn hiện nay, hiện tượng mê tín dị đoan trong xã hội ta có những biểu hiện mới, mà đáng chú ý là sự xâm nhập vào với thanh niên, vào tầng lớp có học, vào nhiều gia đình đô thị, vào nhiều gia đình cán bộ, công nhân, viên chức. Hoạt động mê tín có những trường hợp bị thương mại hóa, có tổ chức, có tuyên truyền rộng lớn, đôi khi mê tín dị đoan, chúng ta cần lưu ý tới một tình hình tác động thường xuyên và trực tiếp tới suy nghĩ và hành động của quần chúng đó là cuộc đấu tranh giữa hai con đường phản ánh vào trong quan điểm, nhận thức của mọi thành viên xã hội, tạo nên một trạng thái phức tạp trong tâm tư, tình cảm, thế giới quan của mỗi người. Một số người chưa đủ trình độ, năng lực giải quyết một số vấn đề cho đúng đắn, hoặc xuất phát từ những động cơ nào khác, đã ngã theo hoặc bị dẫn dắt ngã theo mê tín dị đoan. Những gương xấu về mê tín dị đoan của một số cán bộ, đảng viên, trí thức càng làm cho tình hình thêm nghiêm trọng. Tình hình mê tín dị đoan đã và đang gây ra nhiều tác hại trong xã hội. Trước hết là sự lãng phí của cải xã hội. Các mặt hàng hương nến, vàng mã, giấy tiền, hoa trái, các thứ lễ vật khác.... tất cả tạo nên một thị trường do một mạng lưới sản xuất khá rộng cung ứng, và một số người kinh doanh phân phối trở thành chuyên nghiệp phục vụ nhu cầu sinh hoạt mê tín. Mê tín dị đoan luôn gắn liền với phong tục tập quán cũ, lạc hậu, làm cho tình hình hủ tục, tệ nạn xã hội càng thêm phức tạp. Rõ ràng mê tín dị đoan còn nằm trong những âm mưu thủ đoạn chiến tranh tâm lý, chiến tranh phá hoại nhiều mặt của kẻ thù.

Hủ tục, tệ nạn xã hội, mê tín dị đoan, là những hiện tượng tiêu cực lớn trong nếp sống xã hội hiện nay, chúng liên quan chặt chẽ với nhau; tùy trường hợp hoặc cái nọ làm tiền đề, khơi mào cho cái kia, hoặc là kết quả của cái kia.

Tuy nhiên, để giải quyết triệt để tình hình trên, không những ta phải kiên quyết chống, mà còn phải tích cực xây, khéo kết hợp xây và chống, và lấy xây làm mục tiêu cơ bản, lâu dài, làm biện pháp gốc. Toàn bộ công tác vận động nếp sống mới của chúng ta trong mọi nội dung cụ thể, mọi biện pháp thực tế hàng ngày, đều phải hướng tới việc xây dựng một đời sống văn hoá tốt đẹp ở cơ sở, hình thành những phong tục tập quán mới trong xã hội làm mục tiêu chính. Do đó, các biện pháp đấu tranh bài trừ hủ tục, tệ nạn xã hội, mê tín dị đoan và các biểu hiện tiêu cực khác trong nếp sống không tách rời các cuộc vận động, các phong trào xây dựng gia đình văn hoá mới, xây dựng nếp sống văn minh công cộng, xây dựng nếp lao động mới. Mặt khác, các cuộc vận động, các phong trào nói trên phải vận dụng được các biện pháp đấu tranh chống tiêu cực về lối sống, nếp sống như hủ tục, tệ nạn xã hội, mê tín dị đoan, làm cho cuộc vận

động có khí thế và hành động cách mạng sôi nổi trong quần chúng và có hiệu quả thiết thực.

Muốn đảm bảo thực hiện triệt để được mục tiêu rộng lớn đã nêu trong Nghị quyết 154 của Hội đồng Bộ trưởng và trong Chỉ thị 51 của Ban Bí thư thì các biện pháp tiến hành càng cần cụ thể và đồng bộ.

Biện pháp cụ thể và đồng bộ của ta trong công tác vận động nếp sống mới lúc này là gì?

1. Trước hết, cần làm quán triệt sâu rộng các văn kiện của Đảng và Nhà nước về xây dựng nếp sống mới xã hội chủ nghĩa, như Nghị quyết 159 của Hội đồng Bộ trưởng và Chỉ thị 51 của Ban Bí thư, làm cho mọi người, không trừ một ai, nhận rõ việc xây dựng nếp sống mới là một nhiệm vụ trọng yếu vừa cấp bách, vừa lâu dài của cuộc cách mạng tư tưởng và văn hóa, trong suốt thời kỳ quá độ ở nước ta. Vì vậy, phải phát huy sức mạnh tổng hợp của các cấp, các ngành, các đoàn thể từ Trung ương đến cơ sở, có sự liên kết chặt chẽ và cùng phối hợp hành động mạnh mẽ, tạo thành dư luận hưởng ứng rộng rãi của xã hội và tính tự nguyện cao trong ý thức và việc làm của quần chúng. Tuyệt đối không thể áp đặt theo một khuôn mẫu xa lạ với quần chúng, nhưng tuyệt đối cũng không để thả nổi cho các hủ tục và các tệ nạn xã hội mặc nhiên hoành hành trong đời sống lành mạnh của nhân dân ta.

2. Công tác vận động xây dựng nếp sống mới cũng như các ngành hoạt động khác trong xã hội, rất cần phải được cụ thể hóa và hoàn thiện theo cơ chế Đảng lãnh đạo, Nhà nước quản lý và nhân dân làm chủ. Hình ảnh của cơ chế này đã được cụ thể hoá, về mặt tổ chức, trong cơ cấu thành phần của Ban chỉ đạo xây dựng nếp sống mới các cấp. Dưới đây là kinh nghiệm tốt của Ban chỉ đạo xây dựng nếp sống mới ở một số địa phương:

- Cấp ủy coi trọng, có nghị quyết chuyên đề về xây dựng nếp sống mới ở địa phương và thường xuyên theo dõi, kiểm tra việc thực hiện.

- Trưởng ban chỉ đạo thường là một đồng chí Thường vụ cấp ủy, đồng thời là Phó Chủ tịch Ủy ban Nhân dân phụ trách khối văn xã chủ trì là rất thuận lợi.

- Các ngành, các đoàn thể thường trực gồm có: văn hóa, giáo dục, công an, ủy ban mặt trận. công đoàn, thanh niên, phụ nữ... và ngành văn hóa là một trong những phó ban thường trực.

- Thường xuyên mở rộng các hình thức liên kết, phối hợp hành động giữa các ngành có liên quan.

Hiện nay, các tổ chức Ban chỉ đạo xây dựng nếp sống mới ở địa phương cần được củng cố theo mô hình trên đây và kiên quyết khắc phục tình trạng hữu danh vô thực, có hình thức Ban mà không có hoạt động chỉ đạo gì cả.

3. Trong thời gian tới đây, công tác vận động nếp sống mới cần hướng mạnh vào việc hướng dẫn xây dựng từ cơ sở thành những quy ước, những nghi thức cụ thể đối với những trọng tâm nếp sống mới phù hợp với từng loại đối tượng quần chúng và với từng địa phương khác nhau. Ví dụ, cần hướng dẫn xây dựng quy ước nếp sống mới của người thanh niên, quy ước xây dựng gia đình văn hóa mới, cần hướng dẫn xây dựng nghi thức đám cưới, đám tang theo nếp sống mới ở thành phố, ở nông thôn, miền núi, mỗi nơi đều có những điểm khác biệt, không thể rập khuôn máy móc.

Công cụ vận động nếp sống mới chính là *các quy ước, các nghi thức và các quy định chuẩn mực khác*. Nội dung của các quy ước và nghi thức phải được bàn bạc dân chủ, được sự nhất trí thoả thuận của nhân dân từ cơ sở, sau đó được các Ủy ban và Hội đồng nhân dân bổ sung hoàn chỉnh và ban hành chính thức thành pháp lệnh. Nhiều

địa phương đã làm như vậy và đã đạt được kết quả rõ rệt. Ví dụ, huyện Tân Yên tỉnh Hà Bắc đã thực hiện 22/22 xã cưới nếp sống mới theo một nghi thức thống nhất trong toàn huyện. Tỉnh Hải Hưng đã thực hiện được quy mô toàn tỉnh lập quỹ bảo thọ, làm đám tang theo nếp sống mới, được nhân dân toàn tỉnh hưởng ứng nhiệt liệt.

Tuy nhiên nhìn chung thì việc xây dựng quy ước ở khá nhiều nơi vẫn còn mang tính ban hành từ trên xuống, chưa thật sự có tính dân chủ bàn bạc của quần chúng từ cơ sở, chưa trở thành nguyện vọng khẩn thiết của quần chúng, nên chưa đạt được tính tự nguyện, tự giác của quần chúng trong việc làm. Về hình loại, nhiều khi quy ước lẫn với nội quy, hoặc gần như một văn bản pháp quy, làm cho nhân dân thấy “ngại”. Nội dung quy ước còn quá rộng, rườm rà, công thức. Trong công tác vận động nếp sống mới lúc này, có thể nói việc quan trọng nhất để định hướng hành động là xây dựng thành quy ước thành nghi thức, lấy việc thực hiện quy ước, nghi thức làm trung tâm rồi từng bước hoàn thiện và tạo dần thành nếp sống mới xã hội chủ nghĩa.

Trong quá trình xây dựng và thực hiện các quy ước và nghi thức, mỗi địa phương cần tập trung sự chỉ đạo mọi điều kiện cho các nhân tố mới của nếp sống xã hội chủ nghĩa nở rộ, trên cơ sở đó tạo ra những hình mẫu tiêu biểu, hay nói một cách khác, những điển hình tiên tiến thực sự. Bất cứ một cuộc vận động nào cũng không thể thiếu những mẫu hình tiêu biểu, những điển hình tiên tiến để thúc đẩy mạnh mẽ phong trào.

Một vấn đề khác không kém phần quan trọng là các cấp cần đầu tư thích đáng cơ sở vật chất cần thiết trong việc xây dựng nếp sống mới xã hội chủ nghĩa.

4. Thực tiễn ở những nơi có phong trào nếp sống khá đều nổi rõ vai trò lực lượng nòng cốt mũi xung kích của thanh niên trong xây dựng nếp sống mới. Cần quan tâm lãnh đạo tốt hơn nữa cuộc vận động xây dựng nếp sống mới xã hội chủ nghĩa trong thanh niên (trước đây gọi là cuộc vận động xây dựng nếp sống văn hóa trong thanh niên), tổ chức, tạo điều kiện để thanh niên tham gia và có vai trò tích cực chủ thể trong các phong trào nếp sống mới, cụ thể như phong trào xây dựng gia đình văn hóa mới, xây dựng nếp sống văn minh công cộng, tổ chức cưới theo nếp sống mới, v.v... Đặc biệt, tổ chức thanh niên tham gia xây dựng đời sống văn hóa ở cơ sở làm cái nền văn hóa cho nếp sống mới ở cơ sở mang sinh khí mới tươi trẻ vào nếp sống xã hội, tạo nên cả cái thể hùng hậu, vững chãi, sôi nổi cho cuộc vận động, tỏa tác dụng lôi cuốn toàn xã hội.

5. Công tác tuyên truyền nếp sống mới càng ngày càng là một yêu cầu mang tính nhắc nhở thường xuyên, gắn quyện với nhiều mặt của sinh hoạt xã hội. Thời gian qua, ta đã chú trọng nhiều, đã mở những chuyên mục, chuyên đề, những chương trình trên đài, trên báo. Tới đây cần khai thác sâu hơn tính năng động, kịp thời, hiệu quả sắc nhọn của công tác tuyên truyền nếp sống mới, coi như mũi nhọn của cuộc vận động. Khai thác đề tài nếp sống từ mọi quan hệ, hoạt động, sinh hoạt xã hội, đi sâu hơn vào khía cạnh tâm lý - xã hội của nếp sống. Chú trọng đúng mức cả hai mặt xây và chống; hiệu quả chống tốt nhất không phải là phê phán ồn ào, đao to búa lớn, mà cần điều tra, phân tích những quan hệ, những quá trình phức tạp, dai dẳng của hủ tục, tệ nạn xã hội, mê tín dị đoan; nêu rõ được mức độ tác hại, để khơi gợi trong dư luận những thái độ phê phán, cảnh giác thích đáng. Công tác tuyên truyền cần bám sát phong trào, bám sát thực tiễn, kịp thời tạo ra những cao điểm dư luận, hướng vào việc tốt, lên án cái xấu, bồi dưỡng lòng tin, góp phần tích cực vào việc xây dựng con người mới, nếp sống mới, nếp sống mới xã hội chủ nghĩa ở nước ta.